

Előfizetési ár: helyben egész évre 9 ft., félvre 4 ft. 50 kr., vidéken egész évre 10 ft., félvre 5 ft. A közlemények és fizetések bérmentesítendők.

Hirdetésekért soronként 15 ujkr.

Megjelen minden vasárnap.
Megrendelhető minden cs. kir. postahivatalnál, a szerkesztőségnél, újtér 10. sz., és Kilián Gy. könyvkereskedésében vásártóza Parkfrieder-féle házában.

ORVOSI HETILAP.

Honi s külföldi gyógyászat és kórbuvarlat közlönye.

Tizedik évfolyam.

Felelős szerkesztő és tulajdonos Markusovszky Lajos tr. Főmunkatárs Balogh Kálmán tanár.

Tartalom: Duka Tivadar tr. Némely megjegyzések a cholera támadása és gyógykezelése körül. — Verebélyi L. Tapasztalatok sebek, különösen lött-sebek gyógykezelése körül. — Gyermekfej nagyságú pöfeteg kiürülése a méhből, gyógyulás Ziemssen Hugo tról — Könyvismertetés. Die Meningitis cerebro-spinalis epidemica etc, Von Dr. August Hirsch. Berlin. 1866. — Lapszemle. Befecskendésre való folyadék a choleraánál. A tápszereknek a tej mennyileges összetételére való befolyása. — Betegseknek való levelek készítéséről. — A jég hasznáról a gyermekágyasok hasbártyalobjánál.

Tárcza: Az orvostanuló ifjúsághoz. — Székfoglaló beszéd, melyet egyetemi n. rektori hivatalába beigtatása alkalmával tartott Rupp N. János tanár és kir. tanácsos. — Buda-pesti kir. orvosegyet. — Vegyesek. — Könyvészet.

Némely megjegyzések a cholera támadása és gyógykezelése körül.

Közli Duka Tivadar tr., m. akadémiai tag, tábori orvos a k. angol hadseregénél Kelet-Indiában.

Az „OHLap“ ez évi 39-ik számában a budapesti kir. orvosegyet. sept. 26-án tartott üléséről is van szó, s miután én ez ülésben jelenlétben, szintén batorkodtam néhány megjegyzéssel a tárgyhöz járulni, a OHL-ban foglalt jelentésre vonatkozólag szükségesnek látok még az akkor mondottakhoz pár szót hozzá adni, mit ha a szerkesztő úr a lap legközelebbi számában közzétenni szives leend, nagyon le fog kötelezni.

A tanácskozás egyedül az egyes járvány-esetek kezelése körül forogván, sem idő sem alkalom nem nyílt arra, hogy a cholera iránt felállított sokféle theoreticus nézet s pathologicus értelmezés szóba jöjjön. Egyedül egyéni tapasztalásom részleteire támaszkodva — elnézve minden teoriától — fejeztem én is kiigénytelen véleményemet, csak azt kell fájlalnom, hogy azt oly mértékben nem tehettem, mint óhajtottam volna.

Két vagy három pont iránt keletindiai gyakorlatunkban tisztában vagyunk. Ezen pontok a következők:

Első pont. A cholera szabályszerűen áll be azon napokon, melyek a száraz hideg évszaktól a száraz forró évszakba az átmenetet képezik; az átmenet, a nappalt véve tekintetbe, érezhetően vehető észre az által, hogy a mai hűvös napra holnap forró nap következik be, a hévmérő 12—15 fokkal emelkedvén Fahrenheit szerint, az éjszakák azonban folyvást hidegek maradnak; ez az évnek első choleraidőszaka; némely helyeken egyébkint a járvány az esős időszak második felében, augusztus és szeptemberben, áll be; sok helyütt olykor harmadszor is tör az ki, karácson táján. Mindezeknél fogva előttünk kétségtelen, hogy atmosphaericus s légmérsékleti változások mint főtényezők szerepelnek a cholera keletkezésénél.

A második fontos pont az egészségi s hygienicus állapotok tekintetbe vétele: tisztátalanság, sok egyén szűk helyekeni összehalmozása, testi s lelki szenvedések, gyöngge egészségi állapot, alhasi bajok s nem kis mértékben a betegségtől rettegés — mintegy előkészítői a járványnak. — Különös figyelmet érdemel azon körülmény, hogy ha ezredeinknél vagy fegyenczeinknél a baj kiüt, a lak vagy tartózkodási hely megváltoztatásával, péld. sátrak alá költözésnél, melyeket ismét (hacsak pár angol mértföldnyire is) könnyen tova lehet szállítani — a betegség terjedésének rendesen eleje vétetik.

Több év óta a katonai laktanyákban nagyrészt, s a fegyenczházak és azok kórosztályainál általában az árnyékszék és emésztő gödrök többé nem a régi módon tartatnak tisztán, hanem Mr. Moule*) terve s ajánlata szerint — víz helyett — száraz porhanyós földdel; a water-closet-ek helyét earth-closetek foglalták el. Történik ez pedig azért, mivel különösen a tropicus éghajlat alatt, hol a rothadási folyamat oly felette sebesen halad előre, a száraz porhanyós föld bizonyult be, a legtökéletesebb, legcélszerűbb s mindenki által a legkönnyebben használható desiniciensnek.

Mellesleg legyen megemlítve, hogy az „Earth closet“-ek magánházaknál is sokkal tökéletesebben felelnek meg a czélnak, mint a Water-closetek.**)

A harmadik pont az intő hasmenés. Ez majdnem kivétel nélkül van jelen minden cholera-esetnél. Előfordulhatnak ugyan a járvány alatt esetek, melyek egyszerű diarrhoeicus természetűek, de ezek irányában is a legnagyobb gyanuval viseltetünk azon régi, de főleg itt felette becses szabály iránt, hogy „superabundans cautela non nocet“, minél fogva cholera-járvány idején minden hasmenés a legnagyobb szigorral tekintetbe veendő s minden figyelemmel kezelendő, nehogy a gyakran több napig tartó hasmenés

*) Lásd: National Health et Wealth, by Rev. H. Moule, M. A. London. Bradbury et Evans. És Earth versus Water. Being the Substance of two Lectures. By H. Moule.

**) Lásd: Prospectus of Moule's Patent Earth Closet Company. 29 Bedfordstreet Strand. London.

által elgyöngyülván az alkat, elvégre az utólagosan kifejlődött cholera morbus ölt hatásának ellentállani egyáltalában képes ne legyen.

Az intő hasmenést, mint külön időszakot. elmélet szempontjából is hasznos felállítani, épen úgy mint a hideg stadiumát a váltólázaknál. Vannak esetek, melyekre magam is hivatkozhatnám, a hol egy hányás, egy hasmenés után a beteg elveszett, de az úgynevezett tiszta „*colera sicca*“-t én eddig még nem láttam, s nem ismerek Keletindiában esetet, melyre e részben példakép hivatkozhatnánk.

Vannak Keletindiában némely helyek, ilyenek főleg a magaslatok, például Mont Abú, a hol eddig még cholera-eset nem fordult elő. Ez tehát szintén mutatna valami malaria-féle megmérgezésére a levegőnek, mely meglehet Hydrocarbon vegyíték s a tüdők által az organismusba fölvétetvén, a mindnyájunk előtt tudva levő kórtüneteket hozza létre. Valamint az agy zuzódásánál az érzéki élet van paralysálva, úgy és körülbelül akképen hathat a cholera-méreg a sympathicus idegrendszerre, mely hátványosított fokában az életműködéseknek további folytatását lehetlenné teszi.

Érdekes még megjegyezni azt is, hogy a járvány kezdetén majdnem minden beteg elvész, a míg annak folytában a halandóság csökken s a járvány vége felé minden beteg felgyógyul. Ezzel összeköttetésben áll azon felette érdekes körülmény, mely orvosi tapasztalataink folytán a cholera szerelése körül oly szembetűnőleg merül fel, hogy t. i. a *Materia Medica*-nak majdnem minden szere használtatott már gyógyítására, s hogy annyi különféle, gyakran ellenkező elvű gyógykezelések is kedvező eredménnyel dicsekednek. Nem csoda tehát, hogy maiglan sincsen egy általánosan elismert elv a cholera kezelésére nézve elfogadva, hanem annál több habozás s ismételt próbatétel oly szerekkel, melyek már számtalan esetben hasztalanoknak bizonyultak. S hogy ez való, mutatja a mindennapi tapasztalás Európaszerte a jelenleg uralkodó járvány alatt is. A gondolkodó elmének végre is azon következtetésre kell jutnia, hogy a cholera ellen specificus szerünk nincs ugyan, de azon gyakran kevésbé számba vett, sokszor czélzatosan kifeledett tényező — à vis medicatrix naturae az, a mely orvossal és szerrel, gyakran orvos és szernek daczára is sikerrel működik az emberi test szenvedéseinek enyhítésére s elenyészetének meggátlására; — s tudván ezt, én nem tudok menekülni azon legbőlcsebb orvosi maximától, különösen a cholera irányában: *principiis obsta — sero medicina paratur.*

A bengaliai orvosi kar egyik nestora, ki ötven év előtt mint értelmes fiatal orvos kezdett működni a tropusok alatt, nekem, midőn tizenhárom év előtt szintén oda valék indulandó, azt a tanácsot adta: hogy forró égöv alatt, hol az egészség és sir közötti tér gyakran alig terjed tovább pár óránál, — az orvosnak fő, de legfőbb feladata nem gyógyszerelni, hanem megelőzni a bajt; „ha meggyógyítasz, talán köszönettel sem fogok tartozni fáradságodért, de legnagyobb

jóltevőm leszesz akkor, ha tanácsoddal élve a bajt megelőztem.“ Ezek voltak *Sir Ranald Martin* szavai.

A keletindiai orvosok legtöbbje, mondhatni mindnyája át van hatva azon életfontosságú tény igazságától, hogy a cholera időszakban a hygienicus és diaeteticus feladatokra ügyelve, a roszullétnek legcsekélyebb előjelei is a legnagyobb fontosságúaknak tekintessenek. Azért van azon elv: „megállítani az intő hasmenést minden áron“ megdönthetlen axiomaként felállítva. Nem mondom én, hogy bizonyos esetekben, a midőn tisztán diaeteticus hibából eredő emésztési rendellenesség forog fenn, a járvány időszakában is ne lehessen hashajtót használni a cholera miatti félelem következtében, sőt inkább, egy-egy kis adag himbojolaj vagy *Haustus Rhei comp.* 5 vagy 10 csepp mákony festvénnyel mindennapi szerünk Bengáliában is. Azonban dr. *James Johnson* hashajtó szerelését s általán véve a hánytató s drasztikus hashajtókat, különösen pedig a sókat (salines — magn. sulph. sat.) lelkiösméretesen kerüljük a járvány időszakában.

A mint a budapesti orvosegylet sept. 26-ki ülésében említeni szerencsém volt, Bengáliában a *Canna bis Indica*, *Collis Browne* formulája szerint, vagy is a *Chlorodyne* részesül a legnagyobb bizalomban, mint csilapító és zsongító szer, az intő hasmenés stadiumában; még pedig azért, mivel az az általános hit ezen szabadalmazott szer felől, hogy az a mákonynak semmi nemű készítményét nem foglalja magában, s ennél fogva a kiseded gyermekeknek úgy, mint a legkorosabb egyéneknek is, a kijelölt adag szerint biztos nyújtható. Bármint legyen ez azonban, alapját ezen szer hatásának a *cannabis indica* s a chloroform képezik, s a szer az angol királyi hadsereg orvosi igazgató tanácsa által megvizsgáltatván, kísérlet alá vétetett, s a jelentés szavai szerint „hatása a hasmenésekben majdnem csalhatatlannak bizonyulván“, általán ajánlatott és mindenhol használtatik.

A mit e helyütt különösen ki kell emelnem, az az, hogy maga a mákony is, valamint készítményei a *Liquor opii sedativus* (Battley) és *Jeremie's Opiate* teljes adagokban nyújtva, hathatós s általánosan bevett szer gyanánt használtatnak, csak hogy adagolásuk szoros orvosi észlelést kíván meg, nehogy ismételt és túlságos használatuk folytán, kivált a kór véghatárainál, az amúgy is könnyen beálló félelmetes cholera-kábultságot elősegítsék.

A cholerának első stadiuma tehát az, mely szereinknek hatása alatt áll, míg a második és harmadikban lelkiösméretes s szünet nélkül folytatott ápolástól mindent — orvosi szerektől jót alig várhatunk. Az életerőnek kimélése, az állati melegnek fenntartása, száraz meleg borogatások és dörzsölések alkalmazása által, végre izgató szerek s ha a *reactio* beállott, könnyen emészthető, de erős táplálék nyújtása — ez az, a mit betegeinkért tenni lehet, siker reményében.

A szomjuságot hideg vízzel kis adagokban, s ha megszerezhető egy kis jéggel csilapítjuk, — a pezsgő vizeket ki nem zárjuk, ha t. i. *acidum carbonicum* nál egyebet nem tartalmaznak.

A dörzsölések aromaticus porokkal történnek, melyeknek alkatrésze leginkább gyömbér, sáfrán, turmeric s kevés kámfor.

Tapasztalatok sebek, különösen lött-sebek gyógykezelése körül.

Közli Verebélyi L. tr. és mütő.

Adatokat gyűjteni és az által a tudományban még uralgó szétágazó véleményeket tisztázni s öszszíteni, ez a gyakorlat jelszava. A lefolyt háboru, mely annyi áldozatot kívánt, alkalmat nyújtott a sebészet azon ágában észleleteket gyűjteni, melyet hadi sebészetnek nevezünk és melyben a vélemények czáfolása vagy megerősítése — a nemzetek szerencséjére — nem nyílik oly gyakran alkalom.

Öt heti (jul. 5.—aug. 12.) működésem rövid átnézetét akarom tehát adni, ha tiszt. szerkesztő úr ezeket közlésre méltónak fogja tartani.

Tökéletes eredményhez ez alkalommal ugyan alig juthattam azon rendszernél fogva, melynek következtében a pesti kórházakban elhelyezett sebesültek a mint tova szállíthatók lettek, azonnal helykészítés miatt tovább vitettek.

Az általam kezelt 410 betegről következő osztályzás ad rövid átnézetet:

Lőtt seb	Vágott seb	Szúrt seb	Bordatörés	Zuzódás s horzsolás	Tályog	Sejszövetlob	Lábfekély (Alsár)	Térdizlob	Végbelelő-esség	Tűdőhurut	Gyomor-és bélhurut	Csász	Váltóláz
288	11	9	1	57	10	2	7	3	1	7	5	6	3

Ezen kimutatásnál azonnal szembeötlik a lött-sebek túlnyomósága, miért is ezek körüli tapasztalataim természetesen legszámosbak. Aránytalanul csekély a vágott és szúrt sebek száma. A zuzódás és horzsolás részint ütés, lórúgás, részint bakkancs által jött létre. A belbetegek csak 2—3 napig voltak az osztályon, minthogy azok belgyógyászati osztályokra voltak átteendők a mint ott tér nyílt.

Az osztályon meghalt e 410-ből 41, ezenkívül említést teendek még 4 halottról, kiknél a halál vagy más osztályon, vagy osztályom feloszlása után következett be.

Azon kedvező eredmény jelentésénél, mely a sebek gyógyulásában nyilvánult, merő hálátlanság volna a „barack“ intézmény czélszerűségének meg nem említése. Tisztaság, tér és friss levegő talán sehol sem nyújtható a sebesültek könnyebben mint épen itt és bárki végig ment-e csak fődéllel óvott kórosztályokon, meggyőződhetett „hogy a beteg szabad ég alatt még rossz időjárásnál is sokkal biztosabban és jobban van ellátva, mint az ugynevezett gyógyintézetek túltelt zárt helyiségeiben.“ Többnyire derült egészséges arcz még a nehezebb sebesülteknél is, tiszta üde levegő, sehol büz sem üszkös seb (kivéve az első napokban vagy ha az zárt helyiségről szállásoltatott ide át) volt az, a miről meggyőződhetett mindenki.

Általános megjegyzéseim a lött-sebekre nézve a következők: Észlelésem tárgyai voltak golyó általi surló-, beható-, be- és kiható sebészek. Az ugynevezett légsurló lövés, külsebzés nélküli zuzódás v. törés nem fordult elő. Egy beteg ugyan e csoporthoz látszott tartozni, mert állítólag csákját egy gránát darab vitte el és azóta folyton szédül a feje és a fülsengés kiállhatlan. Ez jun. 27-kén történt. Jul. 5. került hozzám és az említett tünetek nem hagytak előbb alá, míg mindkét füle mögé nadályt nem rakattam. De a beteg külbehatás nyomait nélkülöző és vallomás szerint önként támadt roppant mérvű egyoldali térd izloddal is jött hozzám; nem volt-e tehát a tovább főnumaradt fülzugás is szinte meghülés eredménye? Az izlobot meghülés által eredményezettnek azért tartom, mert más két mérsékelt térdizlobban szenvedő pontosan a folytonos erőtetett gyaloglásnak tulajdonítá baját, holott amaz nem. Billroth a lött-sebek csatáibanai fájdalomáról azt állítja, hogy nem igen fájdalmasak és hogy gyakran figyelmeztetés, nagy

vérzés vagy ez általi elgyengülés keresteti fel a sebesülteket a köttért. Ennek kitünő, további commentart nem szükséges bizonyítványát adta a többi közt egy Debreczen körül született 3 átható és 1 surló lövést kapott sebesült, kikérdésemre „hogy vajon nem okozott-e neki az első lövés oly fájdalmat, mely visszamaradásra figyelmeztethette volna“ azt válaszolá; Uram, biz én észre sem vettem, hogy az a h. . . . porosz szitát akar belőlem csinálni.

A surló lövés, midőn ugyanis a golyó nem hatol be, hanem a bőrt, pólyát, sőt az izmot is lehorzsolja, rendesen könnyű sebzés volt, de lassan tisztult, néha és lassan gyógyult. A beható-, a be- és kiható lövések kellő megfigyelése a be- és kiható nyílás megítélésénél Billroth nézetével ellenkező eredményre juttatott. Ő ugyanis azt állítja, hogy ha a lött-esatorna csupán lágy részeken megy keresztül, s a golyó magával a sebbe idegen testet nem ragadott, a kijárat nyílás valamivel kisebb szokott lenni a bejárat nyílásnál, az előbbi inkább hasadékszerű. A gyakorlati tapasztalat ez állítással ellenkezőt bizonyít. Ellent mond a sebesült vallo-mása, ki többnyire határozottan kijelöli a be- és kijárat nyílást, de ellent mondanak tevéleges adatok is. A csupán beható lövést kapott sebesülteknél a bejárási nyílás rendesen gömbölyded, vagy ép oly nagyságú mint a golyó vagy valamivel nagyobb, gyakran éles szélű, néha kissé czafatos. Ugyanily külemmel bir az átható sebészeknél azon nyílás, melyet a sebesült bejáratának állít és a mely a sebzés pillanatában helyzetből meg is magyarázható. A kijárat azonban rendesen másfél akkora, sőt nagyobb is, többnyire rendetlen alakú, czafatos, igen ritkán hasadékszerű és egyenlő nagyságú a bejárat nyílással.

De magyarázatát abban is találja ezen tény, hogy a beható golyó már csökkent erővel hatol ki és azért inkább zúz tehát roncsol.

Természetes, hogy ha a golyó csontot és csontszájkát vagy más idegen testet tol maga előtt, hogy eo ipso nagyobb a kijárat. Azonban a be- és kijárat meghatározása kétségenkívül a kezelésre igen csekély befolyással bir.

Megemlítem még azon tapasztalatot is, hogy a löcsatornákból, legyenek azok akár csupán be-, akár be- és kijáratokkal birók, gyakran 8—10—20-ik napon a beragadott köpeny vagy nadrág darabok küszöböltetnek ki a kifolyó geny által.

A lött-sebek kezelése legsikeresebb, ha a gyógyítást a természetre bizzuk. A sebek megtisztulását siettetjük a czafatok eltávolítása által. Ezenkívül gyorsabb megtisztulást eszközölt a muc. camphorata; a kali hypermanganicum tapasztalatom szerint már másodlagos hatása, daczára annak, hogy mások ellenkezőt állítanak. Ez utóbbi kedvező hatása inkább a löcsatornáiban befőcskendésnél tett némi hasznos szolgálatot. És most áttérek az egyes lött-seb nemek elsorolásához.

A pusztán surló lövés által okozott sebészek mint már fönnebb említem, rendesen könnyűek voltak, kezeléseik csupán tisztántartás, az illető rész nyugalmas elhelyezésében állott, mihez még rendellenes lobos folyamat jelenkezésénél hüvös vagy jeges borogatások járultak. A koponyacsont csak egynél volt lemeztelenítve; a beteg hüvös borogatások alkalmazása mellett jól érte magát, a daganat lelohadt, az előrehaladó sarjadzás a sebszéleit összevonta, azonban a lemeztelenített csont leválását, továbbszállítás miatt már nem láttam. Érdekes esetet nyújtott egy temesvári születésű baka, kinek a surló lövés arcját érte és pedig úgy, hogy bal pofáján a stonon-vezetéknek megfelelő irányban a felső ajknak bal fele épen az átmeneti redőnek megfelelőleg le volt válva. Ezen szétválás csupán az ajkot érte, a szinte horzolt pofa a szájjür épségét meg nem csorbitá. jun. 27-kén volt az ütökötben hozzám jul. 12-kén került.

A seb szép piros sarjadzással volt borítva a duzzadt beszűrődött felső ajkfél hiányosan volt ragtapassszal az ép felső fogmeder nyujtványhoz tartva. A másfél hüvelyk széles pofahorzsolás, fél hüvelyk széles elvált szájjugon túl terjedő ajklebeny nyel csakugyan száanalomra gerjesztő küllemet adott a sebesülteknél. Minthogy már az esti homály meglehetősen előre, haladt, először szinte megkísérlettem a ragtapassszali egyesítést de csakhamar meggyőződtem arról, miszerint ez hiú törekvés és csak idővesztegetés leend, azért a beteg beleegyezését megnyervén, azonnal a varrat alkalmazásához fogtam. Hegedés